

NØVN

Hugleiðingar til minnis um John – tann sáttliga, fróða og vitborna tvørámannin

Ein góðan summarmorgun í 1963 varð tíðliga purrað út. Veður var at skjóta. Vit, John, Brynjolfur og pápi (Hans), lögdu frá landi á Villiamsbrúgv í tí fimmannafarinum. Tvær byrsur og nógv skot. Komnir út um Skarvatanga, sigldu vit spakuliga norðureftir. Móti Litlu Dimun og vestur áaftur. Spakuliga norðureftir. Slætt var í sjónum og slavtoka.

Men lítið av fugli sat á sjónum. Og lomvigagarðarnir vóru fáir.

– Okkurt er galið við fuglinum, høvdu teir gomlu á orði. Her er eingin fuglur. Bakkastið við fuglinum var farið at merkjast. Men nakrar svartfuglar fingi vit. Slætt var, so vit sluppu at royna okkum við byrsuni.

Sum leið út á dagin, var einki at síggja, so vit sigldu innaftur. Í fjarðamunnum mælti onkur til at leggja inn á Tjaldavíkhólm at eta matpakkan. Sum sagt so gjørt. Tá dagaði sólin undan og vit høvdu eina hugnaliga løtu á hólminum.

Báturin og neystið var karmurin. Við árum, motori ella við seglum. Neystið lá beint niðan fyri havagarðin við trøðum, runnum og blómum. Umhvørvið var hugnaligt. Mangir vóru túrarnir við fjarðasnøri. Í Ørðavík, í Holmasundi, við Flesina, á Lavninum, suður fram við landinum ella í fjarðamunnum.

Men henda dagin høvdu vit so eisini roynt at skjóta. Fyri fyrstuferð. Kanska var tað ein manndómsroynd. Nakrar vikur seinri fór John í øllum førum av landinum. Nú skuldi hann mestsum standa á egnum beinum – skuldi til Danmarkar á studentaskúla.

Dagurin í 1963 er frískur í minninum. Men síðani eru bæði lestrarár og eitt heilt arbeiðslív lagt afturum. Næstan, uttan at vit hava gáað um tað. Og mánadagin tann 22. februar í fjór drap ein stór mannfjöld høvur, tá hesin vitborni og vinsæli, fryntligi og fróði, spakføri og sáttligi tvørámaðurin varð borin til gravar úti undir Akurgerði.

Í fríska og kalda vestanlotinum henda dagin leit eg ímóti Tjaldavíkhólmi. Munur á døgum. Tann fyrri á gáttini til lívið – og hesin í nívandi sorg.

Virkin útisetar

Eftir studentaskúlaárini í Rungsted legði John leiðina til Keypmannahavnar at lesa – búskap og samfelagsfrøði.

Útisetalívið í Keypmannahavn var ríkt – Studentafelagið, Føroyingafelagið og Neystið og vóru karmarnir. Studentafelagið skipaði fyri pisuveitslum, upplýsandi fundum og kjakfundum. Harafturat var studentakabarettin hjá felagnum fastur táttur á ólavsoke. Álit vísu

tey John, tí skjótt varð hann valdur at standa á odda í tí søgurika felagnum. Minnist, hvussu nógv orku hann legði í at fyriskipa studentakabarettina tað fyrsta formansárið.

Seinra helvt í seksti-árunum var ein sonn rembingartíð. Fólk fóru at mæla ímóti kjarnorkuvápnum. Fleiri og fleiri vendu sær ímóti vitleysu amerikonsku krigsførluni í Vietnam. Eisini hollir stuðlar hjá NATO-samgonguni. Mótstøðan gjørdist ein fólkarørsla við nógvum og stórum mótmælisgongum.

Og so tók studentauppreisturin seg upp í Fraklandi og í Týsklandi. Uppreistrarandin breiddi seg skjótt norðureftir, og gjørdist ein uppreistur hjá ungdomi móti gomlum siðvenjum. Hann setti til viksiðir og valdsbygnað. Kravið var ávirkan, meðavgerðarrætt og fólkarræði – á útbúgvingarstovnum og í samfelagnum annars.

Hetta rák ávirkaðu tey flestu ungu. Eisini John. Hann var virkin, og var við í mongum av tí, sum fór fram hesa tíðina.

Í orðaskiftum lá væl fyri at seta gongdina í eitt samfelagsligt høpi.

Í huganum er summarið á Tvøroyri í 1969. Eftir fiskaarbeiði og goymsluarbeiði og ein nátturðabita var tíðarinnar rák, serliga á vinstraveingi, á dagsskrá. Ofta í tímar. Og væl dæmdu John at greina støðuna. Hann var var greinari, analytikari, sum fáur.

– Diskuterið ikki altíð, minnist meg Monu onkutið siga. Ikki sørt forsyndað. Vit diskutera ikki, vit disputera, svaraði Brynjolfur. Og so helt prátið fram. Ein kaffikoppur fyri og annar eftir rann niðurum. Samstundis hópaðu kings- cecilstubbarnir seg upp í øskubikarinum.

Í kjalarvørrinum frá biltingunum hesi árin – síðst í seksti-árunum og fyrst í sjevtíárunum, tá nógvir føroyingar eisini vóru virknir ímóti donskum limaskapi í EEC – savnaðust nógv ung á vinstraveingi. Í Keypmannahavn varð FS – Føroyskir Sosialistar – eitt virkið felag. Umframt at skipa fyri limatiltøkum og almennum fundum, gav FS út blaðið Framan. Framin hevði greinir um føroysk og útlendsk viðurskipti, eitt nú um imperialismu og frælsisríð í gomlum hjálondum. Ikki minst vaktu greiningar um føroysk vinnuviðurskipti ans. Í hesum arbeiði var John virkin. Eisini var hann ein av teimum, sum tóku stig til føroysku ráðgevingina í Keypmannahavn. Henda hevur síðani verið mongum landsmanni at gagni.

Heim til leiðarastarv

Í meldrinum í tí hugnaliga danska høvuðsstaðnum funnu Óluva og John saman. Eitt sera fitt par, sum

altíð vóru sera góð við hvønn annan. Skjótt fingi tey Bjarna, og tá tey fluttu til Føroya í 1980, var Elin eisini komin. John tók við sum leiðari á Suðuroyar HF-skeiði eftir Jóannes Dalsgaard, og Óluva fekk starv í einum bókhaldsvirki, seinri í Tvøroyrar kommunu.

John leiddi HF-skeiðið áttai-árin. Tá kreppan tók seg upp fyrst í níti-árunum, og nógv ung vórðu arbeiðsleys, skipaðu tey har suðuri eisini fyri einum fiskivinnu- og handilsskúla. John stóð á odda fyri nýggja miðnámskúlanum og Ole Laursen tók yvir HF-skeiðið. John smíðaði helst orðið “miðnám”, sum nú er vanliga heitið fyri hetta útbúgvingarstig. Sum fráleið fækkadu næmingarnir, og tilboðið fall burtur. Umframt at leiða miðnámskúlan, var John eisini lestrarvegleiðari. Í hesum starvi kom vinsæli verumátin og evnini at síggja loysnir honum til góða.

Í krepputíðini var John eitt skifti formaður í Yrkisfelagnum – fakfelagnum hjá lærarunum á miðnámskúlunum – sum hann hevði verið at stovna. Hetta tíðarskeið vóru íløgurnar hjá landinum fáar, men felagið skoraði á, og miðnámskúlin á Kambsdali varð bygdur.

Hann var góður fyrisitari og góður lærari. Tá vit fóru suður at fylgja, komu vit á tal við ein gamlan næming. Hesin gav John eitt gott skoðsmál sum lærara í samfelagsfrøði. – Hann dugdi so ómetaliga væl at greiða frá, og skilti onkur ikki okkurt, ja, so tók hann tað upp á ein annan máta, so øll skiltu tað, helt hesin fyri.

Eftir at hava verið knýttur afturat miðnámskúlanum, søkti og fekk John starv sum leiðari á Almannastovuni í Suðuroy. Í hesum starvi kom sosiala tilvitanin og evnini at skipa fyri honum til góða. Eftir at hann gavst í Almannaverkinum, undirvísti hann stundum í miðnámskúlanum í Høvi.

Búsettust undir Heygnum

Undir Heygnum á Tvøroyri búðu foreldrin Mona og Brynjolfur í tí stóru, meira enn hundrað ára gomlu lonini. Tá húsini vóru umvæld og lagað til tvær familjur, fluttu tey fyra inn sum tað fjórða ættarliðið í hesum húsum.

Heimið hjá Monu og Brynjolfi var hugnaligt, og tey vóru tiltikin fyri gestablíðni – hjartalig og góðslig sum tey vóru. Har kom mangur á gátt og har sat mangur væl. Tann sami hugnin – gestablíðnið og hjartalagið – eyðkendu heimið hjá Óluvu og John.

Tá Brynjolfur fylti 60, segði John í talu síni – í fluttum týðningi – at sjónarringurin hjá pápanum rakk út um Høvdan, ja, langt út um. Hetta víðskygni eyðkendi tey øll og

dróg onnur til. Prátið í heiminum var ikki tómt prát, ella steypareyp, men samtala við fynd í.

Tað tykist sum um, at hesi húsini hava altíð verið eitt savningarstað. Pápi plagdi at siga, at har savnaðist allur garðurin, tá tey vóru ung. Vinfólk hjá John, Tórfinni, Maritu og Eyðvør, savnaðust har. Og vinfólk hjá Bjarna og Elini høvdu eisini fast tilhaldsstað undir Heygnum.

John vaks upp í einum søguliga umhvørvi. Fyrst í gamla býlinginum á Kelduni í Sørvági, haðani mamman var ættað. Og seinri Undir Heygnum á Tvøroyri. Umframt áhuga fyri tí samfelagsliga, hevði hann áhuga fyri tí vinnuliga og søguliga. Hann var í nevndini, sum fekk fornminnissavnið á Tvøroyri á fótur í gomlu Doktorahúsinum. Havi verið við fólk á savninum. Á sín spakføra hátt dugdi hann væl at siga frá fólk, søgu og hendingum. Væl dugdu hann at seta lutir og annað í bygðasøguligan samanhang.

Ættin hjá John hevur ein týðandi lut í býarsøguni, og tí menning, sum plássinum var fyri – frá 1860-unum til í 1930-unum, tá bakkestini komu.

Pápin, Brynjolfur, var sonur Maju og Johan Mortensen. Maja (Marin) var úr Havn, dóttur Pálinu og Hans Mohr, skipara, hon úr Íslandi og hann úr Høvík. Johan var sonur Onnu Mariu, úr Búð í Hvalba, og Petur Mortensen, keypmann og reiðara, oddamann fyri A/S Mortensen Eft. í meira enn fjóruti ár. Mamman, Mona, var úr Sørvági. Dóttir Johannu og Dánjal Paula Jensen, Mikinesmaðurin nevndur.

Dreingjaárinu búðu tey í Sørvági, men eftir at omma, Maja, var deyð í 1957, og Brynjolfi stóð í boði arbeiði á Tvøroyri, fluttu tey suður. Har var hann virkisleiðari á flakavirki, sum handils- og reiðaravirkið N.J. Mortensen fór at reka um hetta mundið, eftir at aðrir frammanundan høvdu gjørt tær fyrstu royndirnar at skera flak burtur úr tí nógvu útróðrarfiskinum, sum kom upp á land.

Familjan fall væl til. John fekk góðar vinir, spældi borðtennis í TBF, var skóti, og kláraði seg væl í skúlanum. Ein veturin skipaði Útvarpið fyri spurnarkapping millum realskúlarnar kring landið. John var á liðnum. Vit sótu í spennings og lurtaðu. So kom ein spurningur, sum hevði samband við eitt rok í einum amerikanskum stati, tí ein littur lesandi varð ríkin burtur frá einum lærðum háskúla. Jú, John

minsti navnið studentinum James Marydid, og greiddi spakførvur frá hendingunum.

Hesi árin – síðst í fimti- og fyrst í sekstiárunum – vóru sum heild ein spennandi, men krevjandi tíð. Nógur útróðrarfiskur kom á land. Sildaskipini vóru fleiri og nógur sildaarbeiði var um summari og á heysti. Línuskipini lögdu upp ís- og saltfisk og eitt skifti reiddi NJM út trolaran Leiv Øssursson. Harafturt komu avskipingar, olju- og agnsøla. Miðdepil í hesum rokanum var Brynjolfur og húsini Undir Heygnum. Har varð bankað upp á tíðliga og seint. Eitt áhugavert og rokasligt umhvørvi at vaksa upp í.

Fevndi víða

John fevndi víða. Læs nógur og førningurin var stórir. Hann fylgdi væl við, burturi og heima, og dugdi væl at seta gongd og støðu í eitt samfelagsligt og politiskt høpi. Onkuntíð varð hann biðin at greina politiskar hendingar í útvarpinum. Høvdu vit ikki hesa geografisku fjarstøðuna, hevði tað óivað verið oftari.

Tá vit fyri góðum ári síðani nutu eina løtu í køkinum Undir Heygnum, prátaðu vit eisini um hesa støðuna á lívsleiðini at vera givin at arbeiða. Tað var ikki so galið, skilti eg. Tíðin á arbeiðsmarknaðinum styttest. Hugsaði, at kanska verður høvi og tíð – saman við syskynabarninum – at rigga gamla seglbátin hjá langabbanum til aftur. Men so varð ikki. Mátturin var av álvara farin at fjarða.

Brynjolfur endurgav onkuntíð pápa fyri at siga, at “mínir brøður eru mínir vinir”. Hugsaði um hesi orðini, tá dagarnir hjá John fækkadu, og systkynini eisini vóru um hann. John var familjukærur og savnandi. Systkynini vóru honum sera nær.

Fegin var hann um at hava fingið barnabørn. Harmiligt var, at hann, saman við Óluvu, ikki fekk høvi at njóta tey meira, og geva teimum nakað av tí vinsæla verumátanum og tí stóra og vitborna førningini, hann hevði.

Enn lýsir glæman út millum sprossarnar í teirri hugnaligu tjørubræddu lonini Undir Heygnum. Men maðurin, sum so ofta stakk høvdið út um dökku grønu hurðina at festa sær í, er fluttur longur út á fjørðin.

Ærað verður minnið um systkynabarnið John.

Jóhann